

Westland in de Tweede Wereldoorlog

Doelstelling:

Leerlingen van groep 6, 7 en 8 krijgen begrip van wat de Tweede Wereldoorlog op lokaal niveau voor betekenis had en heeft.

Educatiemodel:

Benodigde materialen:

- Digibord.
- Schrijf- en tekenmaterialen.
- A2 karton, A4 papier, kladpapier.
- Leeg schrift of fotoalbum.

Duur van de lessen:

50 minuten per les (les 1-3), 90 minuten (les 4).

Aanvullende ideeën:

Alle bronnen over de Tweede Wereldoorlog kunnen binnen deze reeks gebruikt en geanalyseerd worden na les 2. De lessenreeks sluit aan bij het boek, de website en andere projecten van: [VrijheidWestland](http://VrijheidWestland.nl).

Westland in de Tweede Wereldoorlog – les 1

Lesdoel:

Les 1 is een voorbereidende/oriënterende les. Met fotomateriaal uit het Westland onderzoeken de leerlingen de gebeurtenissen tijdens de oorlog in het Westland. De leerling kan start en einde benoemen van de Tweede Wereldoorlog en kan overeenkomsten tussen beeldmateriaal beschrijven.

Benodigde materialen:

- Stuk karton (A2 fotokarton of etalagekarton) voor tijdlijn.
- Bijlage 1 en 2 op digibord: oefenfotoblad, voorbeeld rode foto.
- Bijlage 3: 20 foto's (zwart-wit) met fotobeschrijvingen geprint op A4.
- Paperclips om foto's aan het karton te bevestigen.
- Rode potloden.

Lesfase 1: oriëntatie

15 minuten

Wat weten we over de oorlog in Nederland? Maak met de klas op een groot karton een tijdlijn om voorkennis op te frissen en te activeren. Wanneer begon de Tweede Wereldoorlog en wanneer eindigde deze? Welke gebeurtenissen kunnen we uit ons hoofd op de tijdlijn plaatsen?

Lesfase 2: onderzoek

15 minuten

We gaan foto's uit de oorlog onderzoeken. In totaal 20 foto's. Laat de oefenfoto uit de bijlage zien op het digibord en oefen klassikaal met het beschrijven van de foto. De vragen op het fotoblad helpen om de foto zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven.

Maak na het oefenen tweetallen en geef ieder tweetal één foto. De leerlingen beschrijven de foto zo nauwkeurig mogelijk, alles op de foto kan een belangrijke aanwijzing zijn, dus beschrijf zo precies als je kunt. Leerlingen proberen zelf te zoeken naar aanwijzingen wanneer in de oorlog deze foto gemaakt zou kunnen zijn en als het lukt zelfs te gokken waar? Snelle leerlingen kunnen eventueel nog een foto doen. Let op: de leerlingen onderzoeken de foto's zo blanco mogelijk. Ze weten op dit punt nog niet dat alle foto's uit het Westland zijn.

Lesfase 3: uitvoering

15 minuten

Deel de beschrijvingen bij de foto's uit met één rood potlood per duo. De leerlingen lezen de beschrijvingen van de foto's en kleuren alleen de onderstreepte omschrijvingen in op de foto. In de bijlage zit een ingekleurde voorbeeldfoto die klassikaal bekeken kan worden.

Overdracht: Per foto vertellen de duo's aan de rest van de klas wat ze hebben ontdekt over de foto. De foto wordt na de korte presentatie ook op de juiste plek op de tijdlijn ingevoegd.

Lesfase 4: evaluatie

5 minuten

De klas bekijkt de tijdlijn. Vraag: wat is de overeenkomst tussen alle foto's? (alles is uit de Tweede Wereldoorlog en in het Westland). Eventuele andere overeenkomsten mogen ook genoemd en geanalyseerd worden. Vraag de klas steeds of het voor alle foto's geldt. Vraag de klas: valt er iets op aan de hoeveelheid foto's die aan het begin en aan het einde van de oorlog zijn gemaakt? Wanneer zijn de meeste foto's gemaakt?

Toelichting: fotograferen werd verboden in de loop van de oorlog. Toch maakten mensen stiekem foto's, maar ook het materiaal ging dan op en was niet meer verkrijgbaar. Sommige slimme fotografen hebben materiaal bewaard tot aan de bevrijding zodat dit ook vastgelegd kon worden. Er mocht toen ook weer gefotografeerd worden! Vandaar dat we ook veel foto's van de bevrijding en bevrijdingsfeesten hebben.

Westland in de Tweede Wereldoorlog – les 2

- Lesdoel:** In les twee worden, aan de hand van 3 thema's, de handvaten gegeven om verder bronnenmateriaal te onderzoeken en eigen te maken. De leerling kan verwoorden waarom een bron binnen een thema past en weet de weg naar meer informatie over de Tweede Wereldoorlog te vinden. De leerling is zich bewust en kan benoemen hoe lang we in vrijheid leven.
- Benodigde materialen:**
- 3 of 6 nieuwe grote A2 kartonnen.
 - Tijdlijn uit de vorige les.
 - Film op digibord: [interview mevrouw Van der Knaap-Van der Voort](#).

Lesfase 1: oriëntatie

15 minuten

We gaan vanaf nu werken in thema's om de bronnen uit de oorlog verder te onderzoeken. Schrijf op ieder karton een van de thema's: het dagelijks leven; strijd en vrede; gewone mensen – bijzondere verhalen. Bespreek kort wat we van de thema's verwachten. Wat zou erbij kunnen passen? Er zijn nu nog geen foute antwoorden. We onderzoeken alleen nog de betekenis van de thema's zoals die nu in de klas aanwezig zijn. Bekijk het [interview met mevrouw Van der Knaap-Van der Voort](#). In deze video vertelt zij over haar belevenissen in het Westland tijdens de oorlog. Bekijk de video helemaal, of vanaf 01.00 tot minstens 05.15 (bloemkool als ontbijt). Bespreek na de video met de klas wat we hebben gehoord over 'het dagelijks leven in de oorlog'. Wat hebben we gehoord over 'strijd en vrede'? En zijn er 'gewone mensen met bijzondere verhalen' in voorgekomen? (Denk bijvoorbeeld aan Joodse onderduikers of een bruiloft in tijd van oorlog.) Bespreek de thema's goed. Begrijpt iedereen wat er binnen de thema's zou kunnen vallen?

Lesfase 2: onderzoek

15 minuten

Bekijk de tijdlijn uit de vorige les weer goed. Welke foto's zouden binnen welk thema kunnen passen? Verplaats de foto's nu klassikaal met paperclip van de tijdlijn naar het karton van het thema waar deze thuis hoort. Als er discussie over is waar deze thuis hoort bespreek dit dan met de klas. Sommige foto's kunnen inderdaad op meerdere kartonnen passen. Kies met de klas het best passende thema uit of print de foto nog een keer. De leerlingen gaan zich tijdens dit project specialiseren in een van de 3 onderwerpen. Ook iedere leerling kiest nu een thema en zet zijn of haar naam op het betreffende karton, deze verdeling kan ook door de leerkracht worden gedaan). Iedere leerling heeft nu een thema om al het verdere bronnenmateriaal te onderzoeken. Leerlingen met hetzelfde thema werken samen om zich alle informatie eigen te maken en te ordenen voor de rest van de klas.

Suggesties voor extra onderzoek: voor [interviews - betekenisvolle portretten](#). Op [de Westlandkaart](#) kun je terug naar de oorlogstijd en het Westland onderzoeken. Bij [Het Historisch Archief Westland](#) is veel informatie te vinden over de Tweede Wereldoorlog. Op de site [VrijheidWestland](#) zijn veel van de bronnen samengebracht waaronder het prachtige boek dat is uitgegeven ter viering van 75 jaar vrijheid in het Westland.

Lesfase 3: uitvoering

15 minuten

Draai de grote kartonnen om of pak 3 nieuwe grote vellen papier/karton en schrijf met je specialisatiegroepje in het midden het thema op. Maak het zo mooi als je zelf wilt. Je gaat van dit karton een informatieposter maken en vanaf nu gebruiken om alle verdere informatie over jouw specialisatie te verzamelen. Teken of schrijf dus gerust al op wat je in de eerste en deze les hebt ontdekt over jullie specialisatie. Je kunt bijvoorbeeld de foto's uitknippen en gebruiken, of de dingen uit het 'Betekenisvolle portret' beschrijven.

Lesfase 4: evaluatie

5 minuten

Geef samen de posters een mooie plek in de klas van waaruit er goed kan worden verder gewerkt. Er gebeurt rond mei veel over de oorlog in heel Nederland. Vraag de klas: weet iemand waarom er nu zoveel aandacht voor is? (we vieren in 2020 al 75 jaar bevrijding).

Leerlingen kunnen dus overal waar je iets tegenkomt over de oorlog in het Westland informatie over hun specialisatie verzamelen. Je kunt bijvoorbeeld ook met je oma of opa bellen of zij misschien nog wat meer dingen kunnen vertellen? Hebben ze iets ontdekt? Voeg het toe aan je poster. Wordt de poster te klein? Plak er gewoon nog een vel aan!

Westland in de Tweede Wereldoorlog – les 3

Lesdoel:

Les 3 staat in het teken van veldwerk. Aan de hand van fietsroutes bij het project '75 Jaar Vrijheid in het Westland' wordt meer informatie opgehaald die binnen de thema's kunnen worden verwerkt. Leerlingen kunnen verwoorden waarom welk stuk uit de fietsroute bij hun thema past. Leerlingen kunnen bronnen verwerken binnen hun eigen thema.

Benodigde materialen:

- Voorbereiding: [bekijk de kaart](#) en zoek als leerkracht uit welke fietsroute het dichtst bij jullie school ligt.
Of bekijk bijlage 4: voorgestelde startpunten routes per school.
- Download de IZI-travel app op je telefoon. Zoek op '75 jaar Vrijheid in Westland' en zoek jouw route op.
- Route op digibord via [75 jaar Vrijheid Westland](#) of [IZI-travel app](#).

Lesfase 1: oriëntatie

10 minuten

Bekijk met de klas de kaart met de fietsroute op het digibord. We gaan één stukje van de route doen met de klas (lopend of op de fiets). Bepaal met de klas welk stuk interessant en goed te doen is qua lengte en afstand. Bepaal of jullie willen lopen of fietsen. Neem allemaal een stuk karton en een potlood mee om onderweg jouw thema te onderzoeken.

Lesfase 2: onderzoek

60 minuten

Ga op pad. Met de IZI-travel app bekijk je met de klas foto's en luister je naar teksten en bekijk je filmpjes op locatie. Neem eventueel extra begeleiders mee die de app ook op hun telefoon installeren zodat er in groepjes geluisterd kan worden. De leerlingen maken aantekeningen over wat ze horen, zien of lezen over hun thema.

Suggesties: de klas niet uit? De route kan ook helemaal digitaal onderzocht worden door de leerlingen en met de ouders op een ander moment daadwerkelijk gedaan worden. Ook ander bronnenmateriaal kan onderzocht worden en via de specialisaties eigen gemaakt worden. Bekijk bijv. de bijzondere (en zeldzame) beelden die Het Historisch Archief Westland beschikbaar heeft gesteld van fotograaf Freen, [per e-mail](#) op te vragen.

Lesfase 3: uitvoering

15 minuten

Verwerk alle nieuwe opgedane informatie op de posters. Er mag weer geschreven, getekend, geplakt en geknipt worden. Maak het interessant voor de rest van de klas.

Lesfase 4: evaluatie

5 minuten

Bekijk elkaars posters. Wat hebben de andere leerlingen ontdekt? Bespreek kort de voortgang van de posters met elkaar. Missen we nog informatie? Waar kunnen we die vinden? Blijf net zo lang toevoegen en nieuwe bronnen zoeken tot iedereen tevreden is. Of zijn de posters misschien al klaar? Wat maakt dat ze nu af zijn?

Westland in de Tweede Wereldoorlog – les 4

Lesdoel:

Alle opgehaalde informatie wordt in de afsluitende les verwerkt in een gedicht, geïnspireerd op het poëziealbum van Kitty. De leerling kan benoemen en is zich bewust van wat de Tweede Wereldoorlog voor het Westland heeft betekend. De leerling kan zich op persoonlijk niveau verhouden tot zijn of haar eigen thema en dit verwerken in één/diverse creatieve uiting(en).

Benodigde materialen:

- Bijlage 5 op digibord: foto's van het poëziealbum van Kitty.
- Audio-informatie bij punt 5 uit de wandelroute '[Oorlogsgeschiedenis tussen bomen en bunkers](#)'.
- Leg één A4 en een kladblaadje per leerling, potloden en stiften klaar.
- Een leeg schrift of leeg fotoalbum om een poëziealbum van te maken.

Lesfase 1: oriëntatie

15 minuten

Weet iemand wat een poëziealbum is? Heeft iemand toevallig een poëziealbum?

Bekijk met de klas de foto's van het album van Kitty. Vertel: Kitty was 10 jaar toen de oorlog uitbrak en woonde aan de rand van het Staelduinse Bos.

Bekijk klassikaal de pagina die de Duitse soldaten in het album van Kitty hebben gemaakt. Vertel niks en laat de leerlingen zelf ontdekken. Wat komen we te weten? Wat is er geschreven? Herken je de taal? Door wie is het geschreven? Wat is erbij getekend? Staat er een datum bij? Bij welke specialisatie zou dit passen?

Bekijk de volgende pagina van de Canadese soldaten. Onderzoek ook deze pagina op gelijke wijze. Wat komen we te weten over het leven van Kitty en haar leven in de oorlog? Wat komen we te weten over de bezetter en over de bevrijding? Waarom schreven zowel Duitse als Canadese soldaten in haar album? Luister nu naar de audio-informatie bij punt 5 uit de IZI-travel wandelroute 'Oorlogsgeschiedenis tussen bomen en bunkers'.

Lesfase 2: onderzoek

15 minuten

We gaan zelf ook een oorlogspoëziealbum maken met de klas. We zijn namelijk een hoop te weten gekomen over hoe het was in de oorlog in het Westland, dus we kunnen ons goed inleven. De leerlingen onderzoeken hun eigen poster en kiezen per persoon 1 onderdeel van de poster uit om een gedicht over te schrijven. Pak een kladblaadje om het gedicht te schrijven. Neem kort met de leerlingen door hoe het ook alweer zat met gedichten. Moet alles rijmen? Hoe lang of kort mag het gedicht zijn? Zorg dat het gedicht in klad klaar is.

Lesfase 3: uitvoering

15 minuten

Geef alle leerlingen een A4tje die ze dubbel vouwen. Links komt een tekening en rechts het gedicht. Werk de kladgedichten netjes uit op de A4tjes. Plak alle gedichten in het schrift. Zijn er een aantal leerlingen die hun gedicht willen voorlezen? Kies ongeveer 3 leerlingen uit die hun gedicht voorlezen aan de klas. In de loop van de week kan er steeds een moment worden gezocht waarin een aantal leerlingen hun gedicht voorlezen. Ook kan het schriftje nog tot een echt oud poëziealbum worden omgetoverd met een mooie zelfgemaakte kaft.

Suggesties: verwerkingen kunnen ook nog in andere disciplines. Denk bijvoorbeeld aan een beeldende verwerking in 3D waarbij leerlingen iets uit hun thema nabouwen. Of maak i.p.v. een gedicht een kort toneelstuk met 2 personen die zich in de Tweede Wereldoorlog in het Westland afspeelt. Ook zouden de gedichten nog opgenomen kunnen worden of tot een lied of rap verwerkt.

Lesfase 4: evaluatie

5 minuten

Leerlingen blikken terug op de verschillende thema's. Wat hebben ze zelf geleerd en ontdekt wat hen het meest is bijgebleven? Wat hebben ze van klasgenoten geleerd dat ze het meest indrukwekkend vonden? Bespreek met de klas wat de Tweede Wereldoorlog nu nog voor betekenis heeft in het Westland en in hun eigen leven en rond het project af.

Bijlage 1 – Oefenfotoblad

Foto van Marcel van der Vlugt Senior.

Probeer onderstaande vragen klassikaal te onderzoeken:

- Staan er mensen op de foto? Zo ja, is er iets bijzonders te zien aan hun kleding? En welke emotie hebben de mensen op de foto?
- Staan er gebouwen op de foto? Zo ja, wat voor soort gebouw zou het kunnen zijn en is het nog heel of kapot?
- Staan er voertuigen op de foto? Wat voor soort voertuigen? Wat waren de voertuigen aan het doen? Zijn ze heel of kapot?
- In welk jaar zou de foto gemaakt kunnen zijn? Waar zie je dat aan?
- In welk land of stad/dorp zou de foto gemaakt kunnen zijn? Waar zie je dat aan? Is er stad of platteland te zien?

Beschrijving bij oefenfoto: op 8 mei 1945 rijden de eerste Canadezen, onderweg naar Maassluis en Vlaardingen, het Westland binnen. De soldaten kwamen Nederland bevrijden. Op deze foto worden ze in hun jeep onder luid gejuich en veel belangstelling door de Naaldwijkse bewoners opgevangen op het Wilhelminaplein. De drie Canadese soldaten herken je aan hun platte petten/baretten. Duitsers hadden meestal een helm op die onder wat uitliep. Achter de jeep lopen twee jongetjes met oranje linten (slerpen) om hun schouder en meisjes hebben vrolijke linten in hun haar. Zo zie je dat dit een foto van de bevrijding is. Op de hoek van de foto zie je zelfs nog een puntje van een Nederlandse vlag hangen.

Bijlage 2 – Voorbeeld rode foto

Foto van filmstil Schindler's list.

Bijlage 3 – 20 fotowerkbladen, 20 fotobeschrijvingen

Zie de aparte bijlage bij de lesbrief 'bijlage 3 lesbrief PO Westland in de Tweede Wereldoorlog'.

Bijlage 4 – Voorgestelde startpunten routes per school

School	Plaats	Dichtstbijzijnde punt
Achtsprong locatie Achterlaantje	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Achtsprong locatie sportlaan	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Andreashof	Kwintsheul	Fietsroute punt 1-3
Aventurijn, de	Maasdijk	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis)
Bernadetteschool	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 5 (Jeane Zwinkels)
Blinkerd, de	Monster	s-Gravenzande punt 5 (kerk Ter Heijde)
Diamant, de (Hoge Woerd)	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 5 (Jeane Zwinkels)
Diamant, de (Sint Martinusstraat)	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 5 (Jeane Zwinkels)
Driekleur, de (Daltonlocatie)	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 1 (Willem van der Kaaij-straat)
Driekleur, de (Wilhelmina)	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 1 (Willem van der Kaaij-straat)
Eben Haëzer	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 1 (Willem van der Kaaij-straat)
Eerste Westlandse Montessorischool Monster	Monster	s-Gravenzande punt 5 (kerk Ter Heijde)
Herman Broerenschool	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 9 (onderduik Joodse baby)
Hoeksteen, de	Honselersdijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 1 (bomschade boerderij) of Naaldwijkroute punt 5 (Jeane Zwinkels)
Hofvilla	Wateringen	Fietsroute punt 5-7.
Joannes	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 1 (klokkenroef)
John F. Kennedyschool	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 8 (Marktplein)
Jozefschool	Wateringen	Fietsroute punt 5-7.
Kameleon, de (Eikenlaan)	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 1 (Willem van der Kaaij-straat)
Kameleon, de (Heenweg)	s-Gravenzande	Staelduinse bos is het dichtstbij. Evt. Vaarroute punt 1-3.
Kompas, het	Maasdijk	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis)
Koningin Juliana	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Kyckert, de	Wateringen	Fietsroute punt 5-7.
Mariaschool, de	Wateringen	Fietsroute punt 5-7.
Montessorischool Naaldwijk	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 7 (mozaïek 50 jaar vrijheid)
Nieuwe Weg	Poeldijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 4 (vordering van bussen)
Openbare Daltonschool Honselersdijk	Honselersdijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 1 (bomschade boerderij) of Naaldwijkroute punt 5 (Jeane Zwinkels)
Openbare Daltonschool Naaldwijk	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 6 (overval op het arbeidsbureau)
Openbare Daltonschool Poeldijk	Poeldijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 4 (vordering van bussen)
Ouverture, de	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 7 (mozaïek 50 jaar vrijheid)
Pieter van der Plas	Wateringen	Fietsroute punt 5-7.
Prins Maurits	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Prins Willem Alexander De Lier	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Prins Willem Alexander 's-Gravenzande	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 3 (Monsterseweg)
Regenboog	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 7 (mozaïek 50 jaar vrijheid)
Rehoboth, de	Naaldwijk	Naaldwijkroute is aan te lopen. Start: punt 1 (klokkenroef)
Schakelklassen	Monster	s-Gravenzande punt 5 (kerk Ter Heijde)
Startblok	Honselersdijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 1 (bomschade boerderij) of Naaldwijkroute punt 5 (Jeane Zwinkels)
Strandwacht	Monster	s-Gravenzande punt 5 (kerk Ter Heijde)
Verburch-hof	Poeldijk	Niets echt dichtbij. Opties: Fietsroute punt 4 (vordering van bussen)
Vlieten, de	De Lier	Niets echt dichtbij. Opties: Vaarroute punt 4 (Oranjesluis), Fietsroute punt 9 ('t Woudt) of route Staelduinse bos
Waalcampus, de	s-Gravenzande	Vaarroute punt 1 en 2.
Wegwijzer, de	s-Gravenzande	s-Gravenzanderoute punt 1-3 en 8-10 zijn haalbaar. Start: punt 1 (Willem van der Kaaij-straat)
Willemsschool	Monster	s-Gravenzande punt 5 (kerk Ter Heijde)
Zeester	Monster	Fietsroute punt 5-7.

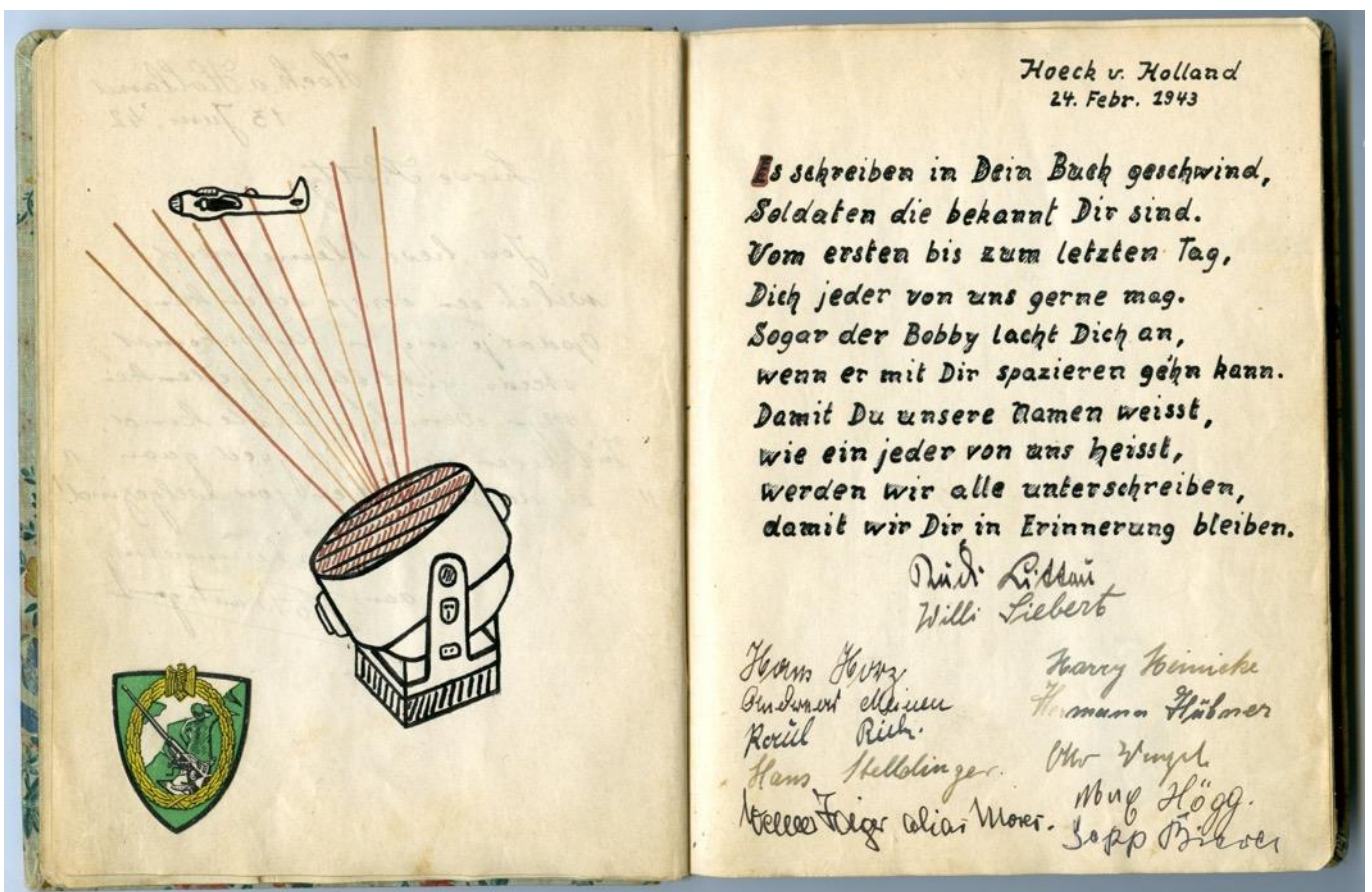
Bijlage 5 – Poëziealbum van Kitty

Van links naar rechts: zussen Kitty, Riet en Gonda.

Kaft poëziealbum.

Pagina Duitse soldaten.

Pagina Canadese soldaat.

Foto's van werkgroep 75 jaar vrijheid.